

Inge Piena: Een paradox

Zelfstandigheid is het tovenwoord geworden in onderwijsland. Daarmee lijkt het het eens zo geliefde strategieën te verdringen. Blevden de strategieën echter een beetje hangen in de talensecties, de zelfstandigheid vindt haar weg door de hele school. Sterker nog, ik kan geen docent spreken van een andere school, geen Uitleg of Het schoolblad opslaan, of ik word geïnformeerd over projecten, bijscholingen of werkgroepen die allemaal tot doel hebben de leerling zelfstandig(er) aan het werk te krijgen. Nu krijg ik persoonlijk altijd een beetje een ongemakkelijk gevoel, wanneer nieuw ideeëngoed mode wordt. Dan ontstaat er een mistig jargon, waar iedereen na een poosje op is uitgekeken, en sterven de ideeën een langzame dood. Zo is het echter gelukkig (nog) niet vergaan met de zelfstandigheid, die tiert welig en daar ben ik toch ook wel blij om.

Ook 'mijn' school doet mee. Wij willen de leerlingen gaan leren leren. De leerling zelfstandiger, de docent als begeleider van leerprocessen. Dat idee lag niet op een mooie ochtend in de personeelskamer op ons te wachten, dat idee is langzaam gevormd en uitgewerkt. (Ik zal u de details van die vorming en uitwerking besparen, u zult er in uw omgeving waarschijnlijk legio tegenkomen.) En ergens binnen dat proces van vorming en uitwerking, deed Jos Zuylen zijn intrede in onze school. Jos Zuylen is onderwijspsycholoog en directeur van een bureau voor onderwijsorganisatie-ontwikkeling genaamd Meso-Consult b.v. en hij leverde mij een probleem door te menen dat strategieën en zelfstandigheid niet samen kunnen gaan. Hij stelde namelijk dat wanneer je je leerlingen een strategie aanleert, ze niet de mogelijkheid krijgen zelf, via een leerproces tot hun eigen strategie te komen. Dat klinkt logisch, maar het kwam mij slecht uit, want ik geloof in beide begrippen, en ik

was nu juist van plan ze te gaan combineren. U begrijpt mijn probleem.

Zoals altijd wanneer ik radeloos ben, greep ik naar mijn oude jaargangen *Moer*. Allereerst stuitte ik op Piet Hein van de Ven en zijn studenten (1994.4). Zij vertegenwoordigen het kamp van de zelfstandigheid in mijn inwendig debat.

Leren is voor mij een proces waarin een mens op basis van ervaring een beeld van de werkelijkheid construeert, aanvult, verandert. Dit leren is een individueel proces (...) maar het is evenzeer een sociaal proces... Deze definitie werkt hij uit met betrekking tot het leren schrijven van teksten. Eén van de schrijfcursussen die van de Ven op deze leest heeft geschoeid, wordt vervolgens beschreven en onderzocht door Helma Molenaars. Ze beschrijft de cursus als volgt: Het onderwijs is procesgericht. Dit houdt in dat studenten leren volgens welke processen ze een tekst kunnen schrijven. Ze moeten ontdekken wat voor hen zelf het prettigste proces is, en hoe ze hun proces zouden kunnen optimaliseren.

Hiermee is voor mij het begrip zelfstandigheid binnen het taalvaardigheidsonderwijs voorlopig afdoende gedefinieerd, aangezien schrijven hier vervangbaar is door elke andere vaardigheid.

Voor een definitie van strategieën wendde ik mij tot Koos Henneman en Wim van Calcar, die in *Moer* 1993.2 uiteenzetten hoe je leesstrategieën zou kunnen onderwijzen.

Leesstrategieën zijn planmatige wijzen van mentaal handelen die lezers gebruiken om doelstellingen te bereiken. (...) Strategieën moeten niet verward worden met vaardigheden, hoewel de laatste wel nodig zijn om strategieën adequaat uit te kunnen voeren. Vaardigheden zijn procedures die leerlingen na instructie en training accuraat en snel kunnen uitvoeren. (...) Daarmee hebben leerlingen echter nog geen strategie geleerd om tot tekstbegrip te komen. Dat is pas het geval, als de bedoelde vaardigheden gebruikt worden om een probleem op te lossen, dat zich aan de lezer voordoet op zijn weg naar tekstbegrip. In het algemeen doet een leerling dat niet zelf en moet hem dat geleerd worden.

Dus zelfstandig leren is je eigen werk- en leerprocessen leren kennen en verbeteren, en stra-

tegieën zijn planmatige wijzen van mentaal handelen.

Volgens deze definities is zelfstandig leren een strategie met als doel je strategieën te verbeteren. Maar daarmee zijn we er nog niet, want nu rest de vraag of strategieën zoals die worden aangeleerd in een willekeurige bavo-methode, ook inderdaad het zelfstandig leren in de hand werken. De *Leeskaart* uit *Goed Nederlands 1* (blz. 300) probeert leerlingen een leesstrategie aan te leren. Het zijn reeksen instructies die, mits goed uitgevoerd, tot planmatig, mentaal handelen leiden. Wanneer ze bovendien zo onderwezen worden dat de leerling ze zich na verloop van tijd eigen heeft gemaakt, mag men dus spreken van een (lees-)strategie. Van zelfstandig leren is op deze wijze echter geen sprake. De leerling krijgt één maniertje aangeleerd omdat dat het beste heet te zijn. Naar de eigen werk- en leerprocessen wordt niet gevraagd.

Dan heeft Zuylen dus gelijk als hij zegt dat strategieën het zelfstandig leren in de weg staan? Die conclusie wil ik nog even niet accepteren en ik sla Henneman en van Calcar er nog eens op na om te achterhalen waarom strategieën ook alweer onderwezen moesten worden. Zij brengen mij inderdaad het verlossende antwoord. Je hebt goede en slechte lezers. Goede lezers passen uit zichzelf een strategieën toe en herzien die wanneer dat nodig blijkt. Zwakke lezers doen dat allemaal niet. Zij lezen alleen maar en denken weinig na over het gelezene. Wat hier over lezers gezegd wordt, geldt mijns inziens onverminderd voor schrijvers, sprekers en kijkers/luisteraars. Mensen die niet zelfstandig leren, die dus geen strategieën hanteren, moet je op gang helpen. Dat kan door ze een strategie aan te leren die ze dan vervolgens ook kunnen optimaliseren.

Mijn inwendig debat is hiermee voorlopig even afgesloten. Ik laat beide begrippen in mijn woordenboek staan, en bedenk mij ondertussen dat ik niet elke leerling een dienst bewijs door hem in het keurslijf van de leeskaart te drukken. Tegelijkertijd wil ik de lezers uitnodigen hun gedachten eens over deze kwestie te laten gaan en het de redactie te laten weten wanneer u tot een interessante conclusie bent gekomen.

Literatuur

- Bult, E.H. e.a.: *Goed Nederlands 1*, Groningen, Jacob Dijkstra, 1992.
- Henneman, Koos & Wim van Calcar: Problemen met tekstbegrip, Directe instructie in leesstrategieën een mogelijke oplossing. In: *Moer* 1993.2, p.55-63.
- Molenaars, H.M.: Het resultaat van procesgericht onderwijs, Een nijmeegse methode onderzocht. In: *Moer* 1994.4, p.149-153
- Ven, Piet Hein van de : De tekstbespreking: gewoon doen. In: *Moer* 1994.4, p.143-148.